

Gemiste kans (6): “Elke Belg een beetje koning”, over de juiste betekenis van een titel

WOUTER BEKE (ASSISTENT DEPARTEMENT POL. WET. KULEUVEN)

Op donderdag 25 mei jl. kreeg de Amerikaanse politoloog Robert Putnam aan de Universiteit Antwerpen een eredoctoraat. Op hetzelfde ogenblik legde de regering-Verhofstadt de laatste hand aan haar grote Copernicusbevraging met volksraadplegende allures. Ze was beter aanwezig geweest bij de uitreiking van dit doctoraat. Ze had zich dan wellicht, bij een goede lezing van de laudatio van Putnam, de inspanningen en het geld voor deze bevraging kunnen besparen.

Vooreerst even dit: het is me hier niet te doen om het Copernicusplan zelf. Wie is er niet voor de overheid te moderniseren en om te vormen tot een klantvriendelijke, efficiënte organisatie en aantrekkelijke werkgever? Wie wil nu niet een vlotte en correcte dienstverlening, deskundig personeel of een ernstig klachtenmanagement? Neen, ik stel me vragen bij de illusie van de inspraak die gecreëerd wordt om dit plan te verrechtvaardigen en bij het achterliggend burgerschapsmodel waarop deze illusie gestoeld is.

BURGER-KLANT

Het burgerschapsmodel dat de regering voor ogen heeft, wordt in de bijbehorende brochure van de Copernicusbevraging *Elke Belg een beetje koning* onmiddellijk duidelijk. “Als klant van de federale overheid krijgt U vandaag de kans om de modernisering van deze organisatie mee in goede banen te leiden”. De burger is dus klant van de overheid. Hij is een calculerende consument en hij wil dat zijn relatie met de overheid verloopt volgens het marktprincipe van vraag en aanbod. De burger moet zich rechtstreeks kunnen uitlaten over de fundamentele oriëntaties in een samenleving. De onmiddellijke relatie tussen burger en overheid moet dus versterkt worden, wat impliciet betekent dat de relatie van tussenactoren, van *go-between*s dient verzwakt. En dit alles in naam van de democratie. Ik geloof de regering in het algemeen, en de eerste minister in het bijzonder, wanneer gezegd wordt dat het de eerlijke bekommernis en doelstelling is om de betrokkenheid van de burger te verhogen en de legitimiteit van de instellingen te vergroten.

Robert Putnam, auteur van *Making Democracy Work*, beweert dat de democratische besluitvorming niet verzwakt, maar integendeel versterkt wordt als er tussen burgers en overheid een levendig en krachtig verenigingswezen staat. Putnam treedt hierbij

in de voetsporen van Alexis de Tocqueville die in 1835 een van de eersten geweest is die het belang van het verenigingsleven onderstreepte. Volgens de Tocqueville vervullen door vereniging verbonden burgers twee belangrijke democratische functies. Enerzijds zorgen zij ervoor dat zij – door zich te verenigen – gemeenschappelijke doelstellingen kunnen nastreven en realiseren. Anderzijds is het zich leren verenigen een leerschool in democratisch handelen: men leert er respect te hebben voor de mening van de ander, te komen tot consensus en tot gemeenschappelijke actie die het individueel belang overstijgt. Niet het beklemtonen van de individuele burger, maar van de verbonden burger zal dus zijn politieke interesse en democratische *feeling* doen toenemen.

Dat de politieke participatie van de burger aangemoedigd wordt, is toe te juichen. Alleen zal de huidige benadering van de relatie bestuur-burger daar niet toe bijdragen. Wat in eerste instantie dient aangemoedigd, is het deelnemen aan maatschappelijke productieprocessen, van waaruit vanzelf een grotere politieke participatie in de hand gewerkt wordt. Een bloeiend verenigingsleven en een actief middenveld zijn volgens een recente studie van Mark Elchardus, Marc Hooghe en Wendy Smits onmisbaar om de burgerzin en de samenhang in de samenleving intact te houden. Wie actief participeert heeft een meer vertrouwend mensbeeld, wat zich uit in een verdraagzamer gedrag, een minder etnocentrische opstelling, minder uitgesproken antipolitieke houdingen en meer steun aan de representatieve democratie. In plaats van de relatie tussen burger en politiek uit te zuiveren van intermediaire organisaties, zouden zij beter geherwaardeerd worden.

PUNTEN VAN KRITIEK

T.a.v. het gehanteerde burgerschapsmodel dat vertrekt vanuit de calculerende burger kan immers een aantal kritieken geformuleerd worden. **Een eerste kritiek** betreft het doortrekken van de wet van de meerderheid. Minderheden (zowel van filosofische, ideologische, taalkundige, etnische als andere aard) vormen hierbij het eerste slachtoffer. Een echte democratie laat zich echter niet enkel leiden door de macht van de meerderheid, maar ook door het respect voor minderheden. In België is dat in bijzondere mate het geval. Niet enkel hebben wij grondwettelijke waarborgen via alarmbel- en andere procedures, maar ook zorgt het streven naar evenwichten voor stabiliteit. Het is natuurlijk een doodoener te verwijzen naar de gevolgen van de vorige volksraadpleging: die over de terugkeer van koning Leopold III in 1950. De Copernicusbevraging leent zich dan ook niet tot een groot verschil van opinies tussen verschillende groepen. Maar wie de burgerdemocratie wil doortrekken, moet consequent zijn en in de toekomst ook gevoelige *items* aan de burger durven voorleggen. Het wordt afwachten of de regering deze stap durft zetten.

Een tweede kritiek betreft de illusie van de alwetendheid. De individuele burger is niet in staat alle partijprogramma's te kennen, de voorgestelde wetgeving te evalueren, de effecten ervan in te schatten, een en ander te kaderen in een ruimer geheel of binnen een bredere probleemstelling. Een flinterdunne informatiebrochure geeft misschien op een toegankelijke manier de grote lijnen van de Copernicushervorming weer, maar ook niet meer dan dat. In plaats van het middenveld te negeren, zou men het er beter bij betrekken want het kan *bé*ter informatie verzamelen en toegankelijk

maken, die overbrengen aan betrokken en geïnteresseerde personen en technische dossiers op een juiste manier beoordelen. Het voorgehouden ideaalbeeld van die burger: een rationeel denkend en calculerend handelend individu dat volledig ongebonden en atomisch is, beantwoordt niet aan een concrete werkelijkheid.

Een derde kritiek m.b.t. het versterken van de directe relatie tussen burger en overheid betreft het plebisciteren van het gezag in plaats van het geven van reële inspraak. De Copernicusbevraging levert daarvan een mooi bewijs. Wie gaat er nu niet akkoord met stellingen zoals “de regering moet de krachtlijnen vastleggen, maar voor de dagelijkse werking mogen de ambtenaren zelf beslissen” of “de overheid wil de meest bekwame medewerkers aantrekken voor topfuncties en moet deze topfuncties openstellen voor kandidaten van binnen en buiten de administratie”? Om maar te zwijgen van: “elke federale overheidsdienst moet kwaliteitsgaranties geven over de dienstverlening”.

De regering wil het primaat van de politiek en de greep van de burger op de politiek herstellen. Maatregelen hiervoor zijn het zelf kunnen aanduiden van vertegenwoordigers (door het halveren van de lijststem), het rechtstreeks kunnen verkiezen van de burgemeester of het organiseren van een raadpleging. De burger krijgt dus de kans om mee te beslissen. Maar dit is slechts een illusie want de consensus over de in te slagen weg is reeds aanwezig. De burger krijgt de illusie van een grotere inspraak, maar de stem van de burger dient enkel ter legitimatie van een bepaald beleid of van bepaalde leiders.

Het is niet de individuele burger die een tegenmacht kan vormen tegenover de politieke macht. Enkel verbonden burgers kunnen wegen op politieke besluitvorming. En dat is ook de reden waarom sociale organisaties en het middenveld met een kritisch oog bekeken worden: het zijn stoorzenders in de ogen van de overheid want zij dreigen de door de politiek vooropgezette agenda te verstoren. De Copernicusbevraging is een gemiste kans: Guy Verhofstadt dreigt het omgekeerde te bekomen van wat hij beoogt. De betrokkenheid van de burger bij het politieke gebeuren zal niet groter worden en de politieke interesse zal nog meer af- dan toenemen.

Gaston Eyskens verklaarde in 1950 dat de taak van de koning “te doen is wat de eerste minister hem gebiedt en verder golf te spelen of bergen te beklimmen”. Vijftig jaar later mag elke burger volgens de bijbehorende brochure bij de bevraging een beetje koning zijn. Het is – de uitspraak van Eyskens indachtig – een juist *statement*. Van elke burger wordt met deze bevraging verwacht te doen wat de eerste minister hem gebiedt: zijn plan te legitimeren en zijn gezag te plebisciteren en verder golf te spelen of bergen te beklimmen, maar zeker niet echt greep te krijgen op de politieke besluitvorming.